

**Ο Κάτω Όλυμπος
μέσα από τον φακό του Γιώργου Γιαννούκα**

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ Μ.Κ.Ο «ΔΡΥΑΣ»

Σωματείο για το περιβάλλον και τον πολιτισμό
Κάτω Ολύμπου, Ανατολικού Κισσάβου, Πηνειού και Τεμπών

Πρόεδρος	Αστέριος Χλωρός
Αντιπρόεδρος	Κατερίνα Κόσσυβα
Γραμματέας	Κιριάκος Τσίπης
Ταμίας	Σταματία Χλωρού – Αποστολού
Τακτικά μέλη	Έλλη Δαδιώτη Βαρβάρα Παναγιωτίδου, Σωτήρης Καραβασίλης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΟΥ

Κατερίνα Κόσσυβα, φιλόλογος, αντιπρόεδρος «ΔΡΥΑΣ»

Τα ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία αντλήθηκαν
από το βιβλίο του Γιάννη Μπασλή «Κρανιά Ολύμπου» (1990).
Το παρόν έντυπο εκδόθηκε από το Σωματείο «ΔΡΥΑΣ»
με χρηματοδότηση από το πρόγραμμα ΕΤΕΡΓΣ του ΥΠΕΧΩΔΕ.

ISBN: 978-960-98665-3-8

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ | ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

«μουτζούρα»
Εικονογράφηση | Γιάννης Πέτρου
Σελιδοποίηση - Ψηφιοποίηση Φωτογραφιών | Δημήτρης Ντάνος
Ηλιοδώρου 12, 41222 Λάρισα
τ. 2410 539313 | φ. 2410 539314
www.moutzoura.gr | info@moutzoura.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Γραφικές Τέχνες Εμμ. Λαβδάκης Ο.Ε.
7ον χιλ. Παλαιάς οδού Λαρίσης - Βόλου 415 00 Λάρισα
Τ.Θ.: 1120
τ. 2410 571273 | φ. 2410 571274

Ο Κάτω Όλυμπος μέσα από τον φακό του Γιώργου Γιαννούκα

Ο φωτογράφος Γιώργος Γιαννούκας αποτύπωσε με τον φακό του τη ζωή στον Κάτω Όλυμπο. Μας πρόσφερε μνήμες μιας ζωής όμορφης, ενός κόσμου ταπεινού και άξιου. Πολλοί από μας τον νοσταλγούμε. Αυτό σημαίνει πως δε χάθηκε. Τον κουβαλούμε μέσα μας και σημαδεύει τη ζωή μας. Εναπόκειται στην ευαισθησία μας ν'ανοίξουμε την ψυχή μας στη συλλογική περιπέτεια του τόπου μας.

Κατερίνα Κόσσυβα

Φωτογραφικά Αρχεία

Γιανούκας Γιάννης

σελ. 8-9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 47, 57, 69, 71β, 78, 79, 82, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100

Γεροβασίλης Χρήστος

σελ. 49, 81, 101

Βασβατέκη - Βλαχοστέριου Νέλλη

σελ. 24-25, 29, 39, 43, 37, 51, 60, 86, 89

Βλαχοστέριου Ευαγγελία

σελ. 48, 62-63, 76, 87, 97

Κατσούρα Τούλα

σελ. 33

Λουλούδης Αστέριος

σελ. 23, 58, 59, 67, 71α, 72, 73, 74, 90-91

Μπασλής Αθανάσιος

σελ. 40, 41, 42, 45, 50, 85

Ντάνος Δημήτρης

σελ. 46, 52, 54-55, 66, 68, 70, 84, 88, 92

Παρίση Καλλιόπη

σελ. 83

Σδούγκας Γιώργος

σελ. 26, 44

Ταμπακίδης Μίμης

σελ. 80

Τζόλης Δημήτρης

σελ. 53, 65, 75

Τσάτσαρης Χρήστος

σελ. 77

Φιλλιπίδη Μαρίκα

σελ. 61α, 61β

Χλωρού Ματίνα

σελ. 56, 64

Περιεχόμενα

Πρόλογος Δρυάς	7
Ο φωτογράφος Γιαννούκας	9
Η φωτογραφική τέχνη του Γιαννούκα	19
Η ζωή στον Κάτω Όλυμπο κατά τον 20ό αιώνα	25
Οικογενειακή Ζωή	47
Βάφτιση	50
Γάμος	52
Θάνατος	60
Κοινωνική ζωή	63
Καφενεία	66
Γιορτές και πανηγύρια	75
Χριστούγεννα - πρωτοχρονιά	76
Απόκριες	78
Άγιοι Θεόδωροι	80
Το Πάσχα	82
Πρωτομαγιά	84
Γιορτές του καλοκαιριού - Πανηγύρια	86
Αγροτικές Ασχολίες	91
Κτηνοτροφία - Γεωργία	92
Τρύγος	98

Πρόλογος Δρυάς

Τα απομεινάρια της ανθρώπινης δημιουργίας είναι τα χνάρια, οι μαρτυρίες, τα βήματα της εξέλιξης της ανθρώπινης πορείας στο χώρο και στο χρόνο. Είναι τεκμήρια μοναδικά και ανεπανάληπτα, είναι τα ιδιαίτερα στοιχεία που διαφοροποιούν τον κάθε τόπο και αποτελούν την πολιτιστική του κληρονομιά.

Η καταγραφή του πολιτισμού της καθημερινότητας, τροφοδοτεί την παράδοση και κρατά τις μνήμες άσβεστες ανά τους αιώνες. Η φωτογραφία, ως μέσον καταγραφής, απεικονίζει σκηνές από την καθημερινή ζωή καταγράφει την ανθρώπινη εξέλιξη στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Καταγράφει την ανθρώπινη δραστηριότητα, τις καθημερινές ασχολίες, δηλώνει το χρόνο και μεταφέρει τα ιδιαίτερα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ταυτότητα του κάθε τόπου. Διαφυλάσσει τα σημάδια του πολιτισμού των προγόνων που μαρτυρούν την κουλτούρα τους και την ιστορία μας.

Ο Γιώργος Γιαννούκας μας πρόσφερε μνήμες μιας ζωής, μέσα από τη μαγεία της φωτογραφίας. Λαϊκός φωτογράφος, ο φωτογράφος του χωριού και της πόλης, φωτογραφίζει την καθημερινότητα σε γάμους και σε πανηγύρια, τον άνθρωπο στις χαρές του και στις ασχολίες του, και μεταφέρει με τη δουλειά του την παράδοση και την πολιτιστική μας κληρονομιά στις επόμενες γενιές. Οι φωτογραφίες του ξεχωρίζουν. Δεν είναι μια σκέτη καταγραφή μια απλή απεικόνιση. Βλέπει τα πράγματα μέσα από το φακό από τη δική του οπτική γωνιά. Αποτυπώνει στο χαρτί το μεράκι του, κάνοντας τη δουλειά του τέχνη. Αρκετές φωτογραφίες του στολίζουν τα σπίτια του Κάτω Ολύμπου. Η «ΔΡΥΑΣ» θεώρησε χρέος της να περισώσει και να μεταφέρει το έργο του Γιώργου Γιαννούκα στις επόμενες γενιές. Η επαφή με τις εικόνες του τόπου μας είναι πράξη μνήμης και σεβασμού. Με δυσκολία και με μεγάλη προσπάθεια κατάφερε να συγκεντρώσει ένα μικρό αλλά αντιπροσωπευτικό δείγμα δουλειάς του. Ο Γιάννης Γιαννούκας, γιός του καλλιτέχνη, μας εμπιστεύτηκε το μεγαλύτερο μέρος από το φωτογραφικό αρχείο του πατέρα του και τον ευχαριστούμε θερμά γι αυτό. Από σπίτι σε σπίτι κι από φίλο σε γνωστό συγκεντρώσαμε αρκετές φωτογραφίες, δυστυχώς οι περισσότερες φθαρμένες από το χρόνο και την υγρασία. Με τεράστια προσπάθεια και πολύ μεράκι κατόρθωσαν με ψηφιακή επεξεργασία να αναπαραγάγουν ένα ικανό μέρος ο Γιάννης Πέτρου και ο Δημήτρης Ντάνος.

Με την έκδοση αυτή συμβάλουμε θετικά στην ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Πιστεύουμε ότι η σωστή προβολή της εκτός από ηθικό χρέος είναι και συμφέρον για κάθε τόπο επειδή αποτελεί ανεκτίμητο και ατέλειωτο πλούτο. Είναι η κληρονομιά μας και σαν τέτοια οφείλουμε να την προστατέψουμε και να την παραδώσουμε ανέπαφη στις επόμενες γενιές. Μακάρι η προσπάθειά μας να συνεχιστεί. Ο πολιτιστικός πλούτος δεν είναι ιδιοκτησία κανενός. Ανήκει σ' όλους εκείνους που τον σέβονται, τον αγαπούν και αγωνίζονται για τη διάσωση και την προβολή του.

Αστέριος Χλωρός
Πρόεδρος «ΔΡΥΑΣ»

Ο φωτογράφος Γιαννούκας

Ο Γιώργος Γιαννούκας γεννήθηκε το 1920 στη Ραψάνη. Ήταν ένα από τα έξι παιδιά του Γιάννη Γιανούκα. Ο πατέρας του ήταν λευκοσιδηρουργός και πιλοποιός. Παράλληλα ασχολήθηκε και με τη φωτογραφία. Είχε μετατρέψει ένα δωμάτιο του σπιτιού του σε φωτογραφείο και ήταν ο πρώτος φωτογράφος της Ραψάνης.

Ο Γιώργος Γιαννούκας τελείωσε το δημοτικό σχολείο στη Ραψάνη κι ύστερα πήγε στ' Αμπελάκια, όπου φοίτησε στο σχολαρχείο. Τα σχολαρχεία της εποχής ήταν σχολεία οργανωμένα και πρόσφεραν στους μαθητές τους σημαντικές γνώσεις και καλλιέργεια. Αν σκεφτεί κανείς ότι τα περισσότερα παιδιά της εποχής δεν τελείωναν ούτε το δημοτικό σχολείο λόγω οικονομικών προβλημάτων, καταλαβαίνει ότι ήταν μεγάλη «τύχη» για το μικρό Γιώργο να φοιτήσει στο σχολαρχείο. Όμως οι ανάγκες της ζωής τον ανάγκασαν να πάει στη συνέχεια στο Βόλο, όπου δούλεψε σε μηχανουργείο.

Το 1937 η οικογένεια του Γιάννη Γιαννούκα κατέβηκε στη Λάρισα, όμως όταν ξέσπασε ο πόλεμος του '40 γύρισε στη Ραψάνη. Μαζί τους γύρισε και ο Γιώργος Γιαννούκας. Ζώντας με την οικογένειά του άρχισε να μαθαίνει τα μυστικά της φωτογραφικής τέχνης από τον πατέρα του. Τον έπαιρνε μαζί του και γύριζαν σ' όλα τα χωριά της περιοχής.

Στα δύσκολα χρόνια της γερμανικής κατοχής που ακολούθησαν, η ευαισθησία του δεν τον άφησε να μείνει αμέτοχος. Πήρε μέρος στο «Μηχανικό του Κάτω

Ολύμπου», που με τη δράση του έγραψε ιστορία και κατάφερε πολλά χτυπήματα στους Γερμανούς. Καθώς ήταν ψηλός, επιβλητικός και με λεβέντικη κορμοστασιά ήταν ένα απ'τα πιο γενναία παλκάρια του μηχανικού.

Όταν έφυγαν οι Γερμανοί, κατέβηκε με την οικογένειά του στη Λάρισα. Έστησε μια φωτογραφική μηχανή στιγμής, τη γνωστή «κάσα», πάνω σε ξύλινο τρίποδα στην κεντρική πλατεία κι έβγαζε το μεροκάματο. Ο πατέρας του έστησε τη δική του μηχανή στην πλατεία Ταχυδρομείου. Παράλληλα φωτογράφιζαν, όταν τους καλούσαν, και τις οικογένειες των συγχωριανών του που είχαν κατεβεί στη Λάρισα.

Ο Γιώργος Γιαννούκας παντρεύτηκε το 1948 τη Σταματία (Σταμουλιώ) Σδούγκα και απόκτησε 3 παιδιά, δύο κόρες και ένα γιο.

Διατηρούσε βέβαια ισχυρούς δεσμούς με την πατρίδα, όπως όλοι οι Ραψανιώτες. Αγόρασε μια μηχανή νέας τεχνολογίας, μια ρωσική Leika, και, με κάθε αφορμή, ανέβαινε για φωτογραφήσεις στη Ραψάνη και σ' όλα τα γύρω χωριά, από τους Γόννους μέχρι την Αιγάνη. Δε γίνονταν γάμος στην περιοχή χωρίς το κλαρίνο του Μαλλιάρρα και χωρίς το φωτογράφο Γιώργο Γιαννούκα. Φωτογράφιζε όλα τα γεγονότα της ζωής στον Κάτω Όλυμπο. Ήταν άνθρωπος πρόσχαρος και αγαπητός σ' όλους. Σ' όλα τα ξωκκλήσια, σ' όλα τα πανηγύρια, σ' όλες τις χαρές μα και στις λύπες ο Γιαννούκας ήταν παρών. Με ιδιαίτερη χαρά πήγαινε στα πανηγύρια και στα ξωκκλήσια

ή σε εκδηλώσεις που γίνονταν έξω από τα χωριά, γιατί αγαπούσε πολύ τη φύση. Δεν είχε ανταγωνιστές. Ήταν ο αγαπημένος φωτογράφος του Κάτω Ολύμπου. Όταν κάθονταν σ' ένα τραπέζι στην πλατεία, έφταναν από παντού τα κεράσματα για το Γιώργο.

Δυστυχώς το 1967 τον βρήκε μια αρρώστια, πάρκινσον, πολύ νέο και τον ανάγκασε σε 3 χρόνια να σταματήσει τη δουλειά. Η απουσία του ήταν αισθητή. Όλοι τον αναζητούσαν και τον θυμόταν. Πέθανε το 1992 σε ηλικία 72 χρονών. Τη φωτογραφική μηχανή και τον τρίποδα τα έδωσε στο θεσσαλικό θέατρο για τις ανάγκες μιας παράστασης και έκτοτε παρέμειναν στην κατοχή του.

Ο Γιώργος Γιαννούκας άφησε πίσω του ένα σημαντικό έργο ζωής, μια σπάνια τοιχογραφία του Κάτω Ολύμπου. Διέσωσε πλευρές της ζωής των κατοίκων του Κάτω Ολύμπου, διέσωσε τους τόπους και τις αποχρώσεις του ψυχισμού τους και μας παρέδωσε πορτραίτα προσώπων και τόπων, μέγιστη προσφορά στη Μνήμη που είναι αναγκαία για τη συνέχεια της ζωής.

Ο Γιώργος Γιαννούκας

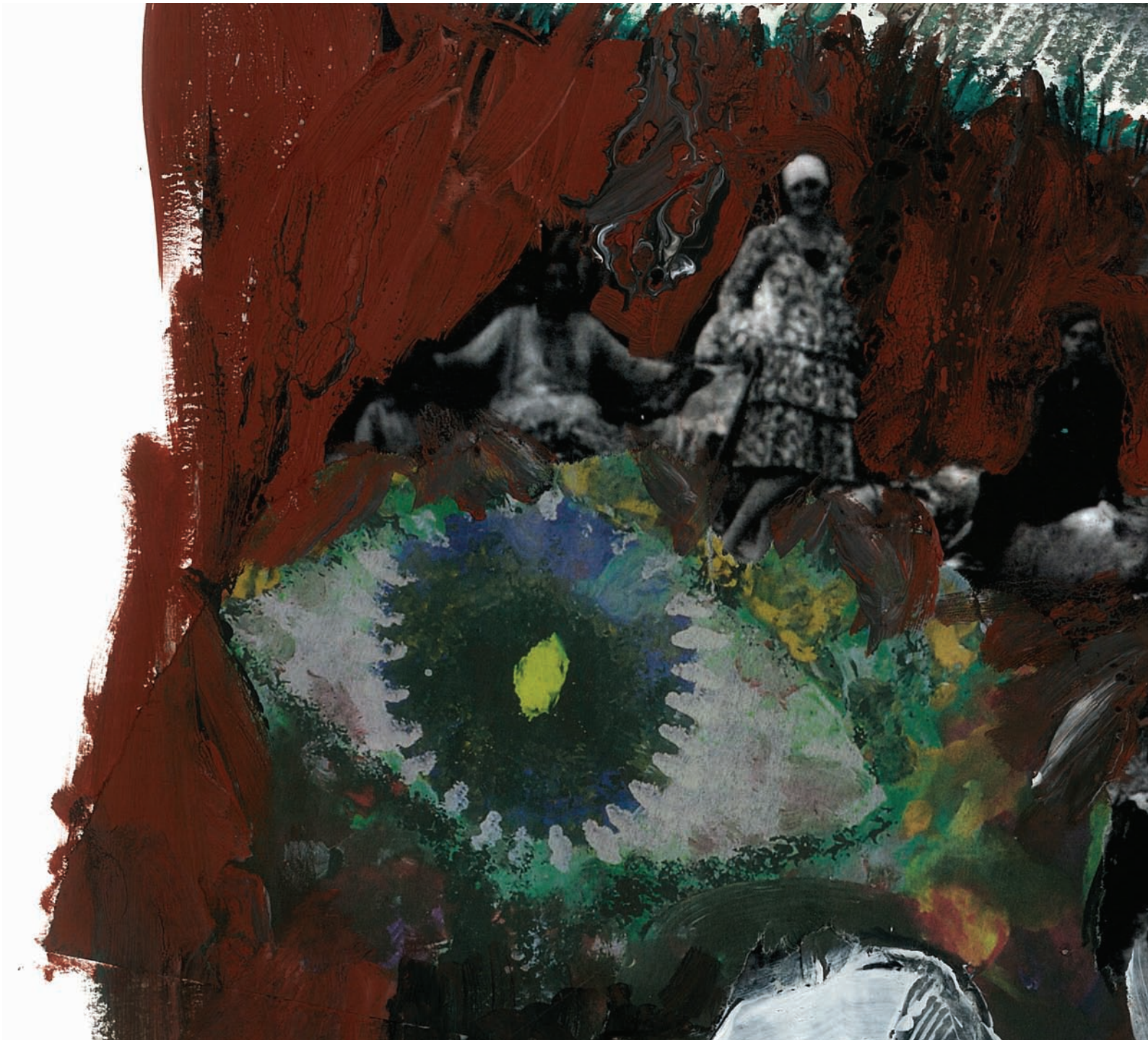
Οικογένειες Γιώργου Γιαννούκα και Αναστασίου Σδούγκα

Ο Γιώργος Γιαννούκας στην κεντρική πλατεία Λάρισας

Η φωτογραφική τέχνη του Γιώργου Γιαννούκα

Χαρακτηριστική φωτογραφία που δείχνει τις μετακινήσεις πατέρα και γιου στα χωριά της περιοχής

Πάντα αναρωτιόμουν τι είναι αυτό που κάνει τις παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες τόσο ενδιαφέρουσες κι ελκυστικές. Σίγουρα η αίσθηση ότι ο χρόνος παγώνει, είναι καταλυτική, ειδικά όταν πρόκειται για πρόσωπα ή μέρη οικεία. Επίσης όλοι αυτοί οι θερμοί τόνοι, που γίνονται πιο σέπια με το πέρασμα των χρόνων, επιτείνουν αυτό το αίσθημα της νοσταλγίας.

Από την άλλη πλευρά και ίσως από μια πιο σύγχρονη φωτογραφική ματιά, όλες αυτές οι σημμένες φωτογραφίες δεν αξίζουν τόσο τον θαυμασμό μας. Όσο όμως κανείς ωριμάζει ηλικιακά και φωτογραφικά, τόσο μεγαλύτερη αξία δίνει στο στήσιμο μιας φωτογράφισης.

Αυτό όμως που πολλές φορές μας διαφεύγει, είναι ότι πίσω απ' όλες αυτές τις παλιές φωτογραφίες, κρύβεται ένας πραγματικός φωτογράφος (σε αντίθεση με την πληθώρα των εργασιτεχνικών φωτογραφιών του σήμερα). Ένας τεχνίτης που ξέρει να καδράρει, να φωτομετράει, να στήνει το θέμα του, και φυσικά να εμφανίζει και να τυπώνει στον σκοτεινό του θάλαμο.

Ένα μεγάλο λοιπόν ευχαριστώ στον επαγγελματία-καλλιτέχνη φωτογράφο, για όσα μας άφησε και μάλιστα σε δύσκολους καιρούς.

Γιάννης Κυρατζούλης
μέλος της Φωτογραφικής Λέσχης Λάρισας

Πλατεία Ραψάνης

Η ζωή στον Κάτω Όλυμπο κατά τον 20ό αιώνα

Ο Κάτω Όλυμπος βρίσκεται στους πρόποδες του Ολύμπου, του μεγαλύτερου βουνού της Ελλάδας. Είναι ένα μπαλκόνι, όπου μπορεί κανείς να σταθεί και ν' αγναντεύει το Αιγαίο Πέλαγος. Βλέπει απέναντι τον Κίσαβο από τον οποίο χωρίστηκε πριν χιλιάδες χρόνια και τα νερά του θεσσαλικού κάμπου μέσα από την κοιλάδα των Τεμπών βρήκαν διέξοδο στη θάλασσα. Στα πόδια του βρίσκεται ένας εύφορος κάμπος που τον πλουτίζει και τον ζωογονεί ο Πηνειός ποταμός που με τα παρακλάδια του σχηματίζει ένα δέλτα από το Στόμιο ως το Καστρί Λουτρό. Μια παραλία με πλατιά άμμο δέχεται τους κυματισμούς της θάλασσας

και τη δροσιά της που φτάνει ως τις πλαγιές του Κάτω Ολύμπου.

Οι πλαγιές του είναι σχετικά ομαλές με άφθονες πηγές, ρέματα και μικρές κοιλάδες. Δάση βαθύσκια από οξιές, ελάτια, βελανιδιές και καστανιές καλύπτουν το ψηλότερο τμήμα του. Τ' αγριοπούλια, που φωλιάζουν στα δάση στολίζουν τους βράχους και τις βουνοκορφές του Κάτω Ολύμπου. Οι κουμαριές, οι κρανιές, οι κουτσουπιές και τα σπάρτα δίνουν όλο το χρόνο χρώμα και ομορφιά χαμηλά στις πλαγιές του. Στα ρέματα, όπου άλλοτε κυλούσαν κρυστάλλινα νερά, αφθονούν τα πλατάνια, δημιουργώντας όμορφα πλατανοδάση.

Δίπλα στην άγρια βλάστηση είναι κι αυτή που δημιουργήθηκε από το μόχθο του ανθρώπου. Αμπέλια, που χάρη στην αύρα της θάλασσας δίνουν σταφύλια εκλεκτά και φημισμένα σ' όλη την Ελλάδα, καλύπτουν τις πλαγιές του Κάτω Ολύμπου και μαζί με τις ελιές, τις μουριές και τις αμυγδαλιές κάνουν το τοπίο γλυκό και ήμερο.

Φωτόγραφία Γιάννη Γιαννούκα

ΓΕΩΡΓ. ΓΙΑΝΟΥΚΑΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ

Κάτω στον κάμπο, στο Δέλτα του Πηνειού ποταμού, η πλούσια παραποτάμια βλάστηση δημιουργεί ένα περιβάλλον ειδυλλιακό: ιτιές και πλατάνια, φράξι και υδροχαρή φυτά απλώνουν λαίμαργα τις ρίζες τους να πιουν νερό από το ποτάμι που χιλιάδες χρόνια τώρα ζωογονεί τον κάμπο της Θεσσαλίας. Κορμοράνοι, τσικνιάδες και άλλα σπάνια πουλιά φωλιάζουν στα δέντρα, ενώ στα νερά του ποταμού κολυμπούν κύκνοι, αγριόπαπιες, και άλλα αποδημητικά πουλιά που

έρχονται να ξεχειμωνιάσουν σ' αυτόν τον ήμερο τόπο. Εδώ έστηναν τις καλύβες τους το καλοκαίρι οι κάτοικοι της περιοχής για να χαρούν τη θάλασσα ή να γιατρευτούν στην καυτή άμμο τη γνωστή για τις θεραπευτικές της ιδιότητες.

Οι παλιοί θυμούνται ακόμη και διηγούνται το χαμένο παράδεισο του Δέλτα του Πηνειού. Θυμούνται τα ψάρια και τα χέλια που γέμιζαν τα δίχτυα των ψαράδων. Δυστυχώς αυτός ο πλούτος, στο μεγαλύτερο μέρος του, χάθηκε οριστικά

και μαζί του και η ζωή και η ομορφιά του ποταμού και όλης της παραλιακής ζώνης με τις αμμοθίνες, τα αρμυρίκια, τα βαλτόνερα και τα αδιαπέραστα δάση.

Όταν το 1881 η Θεσσαλία ελευθερώθηκε, τα σύνορα του ελεύθερου ελληνικού κράτους βρίσκονταν στη γραμμή απ' το Παπαπούλι, την Κρασιά, τη Ραψάνη και πάνω από τους Γόννους. Σώζονται ακόμη ερείπια από τα τούρκικα φυλάκια πάνω απ' τα χωριά μας για να θυμίζουν τα δύσκολα χρόνια της τούρκικης κατοχής. Δυστυχώς όμως η κατάσταση και μετά την απελευθέρωση, ιδίως στον κάμπο, δεν άλλαξε. Πλούσιοι Έλληνες αγόρασαν τα τσιφλίκια των Τούρκων που έφευγαν κι οι άνθρωποι του κάμπου δούλευαν πάλι σα δούλοι στα κτήματα των τσιφλικιάδων. Ζούσαν σε πρόχειρες καλύβες «δίπλα στα ζώα τους και σαν τα

ζώα τους» όπως λέει ο Καρκαβίτσας. Ο Μαρίνος Αντύπας, που προσπάθησε να ξεσηκώσει τους κολλήγους της περιοχής, δολοφονήθηκε στον Πυργετό από όργανα των τσιφλικιάδων. Η εξέγερση του Κιλελέρ το 1910 ανάγκασε τις κυβερνήσεις να προχωρήσουν σε απαλλοτριώσεις και η κατάσταση σιγά-σιγά καλυτέρευσε. Η γη μοιράστηκε στους ακτήμονες και οι αγρότες του κάμπου για πρώτη φορά στην ιστορία πότιζαν με τον ιδρώτα τους τη δική τους γη.

Τα χωριά του Κάτω Ολύμπου αναπτύσσονται οικονομικά και δημογραφικά. Ιδιαίτερη ανάπτυξη γνώρισε η Ραψάνη χάρη στην καλλιέργεια του αμπελιού,

που έδινε κρασιά εκλεκτής ποιότητας. Η Κρασιά ήταν το μαστοροχώρι της περιοχής. Οι Αρβανίτες μάστοροι, που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στο χωριό, έμαθαν την τέχνη της πέτρας και στους ντόπιους κι έχτιζαν με τέχνη και μεράκι τα σπίτια των χωριών, τα γεφύρια, τις εκκλησιές, τις βρύσες και τα καλντερίμια. Οι κάτοικοι της Αιγάνης, χάρη στο ήπιο κλίμα της, επιδόθηκαν στην καλλιέργεια της μουριάς και του μεταξοσκώληκα, ενώ οι Πυργετινοί καλλιεργούσαν, όπως και τώρα, τα χωράφια του κάμπου.

Ο λαϊκός πολιτισμός, τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα, οι δυσκολίες της ζωής και η κοινή μοίρα σφυρηλάτησαν ισχυρούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη των κοινοτήτων και τους κατοίκους των γειτονικών χωριών. Σ'όλη τη διάρκεια του χρόνου οι γιορτές και τα πανηγύρια βοηθούσαν την κοινωνικοποίηση, έσπαζαν τη μονοτονία κι έδιναν μια νότα χαράς στη ζωή των ανθρώπων. Όλο το χωριό συμμετείχε στον πόνο και τη χαρά του συγχωριανού. Όλα τα γεγονότα της ζωής (ο γάμος, ο ξενιτεμός, ο θάνατος, οι αγροτικές ασχολίες, ο έρωτας...) συνοδεύονταν κι απ' τα αντίστοιχα τραγούδια. Στα χρόνια του μεσοπολέμου κι

αργότερα το κλαρίνο του Μαλλιάρρα συνόδευε τις περισσότερες νύφες στην εκκλησία.

Όμως οι πόλεμοι, που αναστάτωσαν τον 20ό αι. και ιδιαίτερα ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος και η γερμανική κατοχή, έφεραν μεγάλη αναστάτωση στην περιοχή. Πολλοί κάτοικοι του Κάτω Ολύμπου, με το αγωνιστικό πνεύμα που σφυρηλάτησαν στη διαδρομή της ιστορίας τους, έδωσαν το παρόν και σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή του τόπου τους. Δημιουργήθηκαν αντιστασιακές οργανώσεις με σημαντική δράση ενάντια στους κατακτητές. Έκαναν ανατινάξεις και σαμποτάζ κυρίως στα Τέμπη, καταφέρνον-

τας μεγάλα πλήγματα στους Γερμανούς. Μετά την κατοχή ακολούθησε ο εμφύλιος πόλεμος που τραυμάτισε τον ελληνικό λαό και οι συνέπειές του είναι ορατές ακόμη και σήμερα στην ελληνική κοινωνία.

Γιορτή στη φύση, Ραψάνη

Οι κάτοικοι του Κάτω Ολύμπου μετακινήθηκαν αναγκαστικά στη Λάρισα όπου έμειναν κάτω από δύσκολες συνθήκες μέχρι το τέλος του εμφυλίου. Κάποιοι δεν ξαναγύρισαν στα χωριά. Όσοι ξαναγύρισαν προσπάθησαν να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους επουλώνοντας με δυσκολία τα τραύματα της ψυχής τους. Κάθε οικογένεια μετρούσε ένα ή περισσότερα θύματα. Η κοινωνία των χωριών ήταν φτωχότερη και διχασμένη. Τίποτα δεν ήταν όπως πρώτα....

Κι άρχισε το κύμα της φυγής για τις πόλεις. Τα χωριά σιγά-σιγά ερήμωσαν κι οι πόλεις μεγάλωναν άναρχα. Δωμάτια μικρά και φτωχικά στις απόμακρες συνοικίες στέγαζαν οικογένειες ολόκληρες. Ο αγώνας για την επιβίωση δεν άφηνε περιθώρια για θλίψη. Το χαμόγελο άνθισε πάλι στα χείλη των «προσφύγων». Στην ψυχή όμως έμενε πάντα ένα δυσαναπλήρωτο κενό: η πατρική εστία και η γενέθλια γη ήταν στη σκέψη και στην καρδιά βαθιά χαραγμένες.

Οι μνήμες της πατρίδας, τα ήθη και τα έθιμα που μεταφέρονται στις πόλεις είναι βάλαμο ψυχής. Το νοικοκυριό σιγά-σιγά μεγαλώνει. Οι συνθήκες ζωής βελτιώνονται. Η Ελλάδα του '60 προσφέρει μια επιφανειακή ευμάρεια. Η «ζωή τραβάει την ανηφόρα...» Το χρήμα θεοποιείται. Νέες αξίες υποκαθιστούν τις «παλιές» και η κοινωνία αποχτά καινούριο βηματισμό. Η ανάγκη της προσαρμογής στις καινούριες συνθήκες επιβάλλει καινούρια ήθη.

Στην ύπαιθρο η τεχνολογία μπήκε στη ζωή του ανθρώπου και την άλλαξε. Οι μηχανές, τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα έφεραν ένα θεαματικό αποτέλεσμα. Όμως στο κυνήγι του χρήματος θυσιάστηκαν με ευκολία όχι μόνο οι φυσικές πηγές, αλλά και τα ήθη και ο τρόπος ζωής των ανθρώπων. Καταστράφηκαν δάση και ακρογιαλιές, ξεχερσώθηκαν εκτάσεις ολόκληρες, για να γίνουν καλλιεργήσιμη γη, αποξηράνθηκαν λίμνες, στέρεψαν πηγές.

Από το θερισμό με το δρεπάνι στη θεριζοαλωνιστική μηχανή

Στη 1 Οετία του '80 άρχισε η αντίστροφη μέτρηση. Παρατηρείται μια τάση επιστροφής στις ρίζες. Σαν τ' αποδημητικά πουλιά ξαναγυρνούν οι άνθρωποι στα χωριά τους, ψάχνουν να βρουν στις φυλλωσιές του Κάτω Ολύμπου το χαμένο παράδεισο που δεν τους πρόσφερε η πόλη. Ξαναγύρισαν να βρουν τη γαλήνη και τη θαλπωρή στην παλιά «εστία». Κάποιοι απ' αυτούς «πρόκοψαν» στην πόλη... Κι αυτή την πρόοδο τη μεταφέρουν και στο χωριό τους. Συντήρησαν τα παρατημένα τους σπίτια. Το τσιμεντό και το πλαστικό ήρθε να εξωραΐσει το χωριό. Ο πολιτισμός της πόλης ήρθε στα χωριά μας. Και η πρόοδος συντελέστηκε! Καλντερίμια τσιμεντοστρώθηκαν, παλιά πέτρινα σπίτια γκρεμίστηκαν, ρέματα μπαζώθηκαν, βρύσες στέρεψαν. Τα σπίτια άλλαξαν. Τα χωριά άλλαξαν. Άλλαξε κι η ψυχή τους. Αναβιώνουν τα έθιμα. Όμως οι πρωταγωνιστές λείπουν! Κι όταν το φθινόπωρο πέφτει η αυλαία το θέατρο μένει άδειο. Χωρίς θεατές... Μια φωνή απομένει να τραγουδάει ένα πένθιμο σκοπό κι ο αντίλαλός του περνάει τις ρεματιές και χάνεται.

*Νεραντζούλα φουντωμένη
που 'ναι τ' άνθια σου
Που 'ναι η πρώτη εμορφάδα
και τα κάλλη σου
Φύσηξε βοριάς κι αέρας και τα μάδησε...*

Τοπική φορεσιά της Ραψάνης (Σταμουλιώ Σδούγκα- Γιαννούκα)

Θεατρική παράσταση στο Χοροστάσι της Κρανιάς

Δημοτικό σχολείο Κρανιάς

Επιδείξεις στο τέλος της σχολικής χρονιάς, Ραψάνη

Ο φωτογράφος Γιώργος Γιαννούκας και παλιότερα ο πατέρας του, κατέγραψαν την πολυκύμαντη ζωή των ανθρώπων του Κάτω Ολύμπου με το φακό τους. Πατέρας και γιος κάλυψαν μια διαδρομή ζωής των ανθρώπων του Κάτω Ολύμπου ενός αιώνα περίπου. Όλος ο 20ός αιώνας ζωντανεύει μέσα από τις φωτογραφίες τους. Ήταν παρών στη χαρά τους και στη λύπη τους.

Εικόνες χαράς και κεφιού, γάμοι και πανηγύρια, χοροί και τραγούδια θυμίζουν αυτό που ήταν άλλοτε ο Κάτω Όλυμπος: κορμιά γερά, ψυχές περήφανες, χαμόγελα σεμνά συγκρατημένα, βλέμμα ίσιο κι αετίσιο, κόκκινο κρασί και κόκκινα χείλια, ύφος καρτερικό... Ήταν η γη των παληκαριών και της αγάπης, του αμπελιού και του τραγουδιού, της πέτρας και της σκληρής ζωής, του μετασκοσκώληκα... και της πεταλούδας !

Και τώρα τι απομένει;
Μένει, ευτυχώς, η μνήμη!

Σήμερα που επικρατεί ένας ολέθριος ατομικισμός, που διαβαίνουμε μόνοι και ξένοι τους τόπους όπου ζούμε, είναι σημαντικό να βλέπουμε αυτούς τους ανθρώπους, που με το αλάνθαστο ένστικτό τους κατάφεραν να διαλύσουν το ατομικό μέσα στο συλλογικό και να διαβούν μαζί το δύσκολο δρόμο της ζωής.

Παραδοσιακή οικογένεια Μπασλή στην Κρανιά Ολύμπου

Πρωτομαγιά στην εξοχή, Πυργετός

Οικογενειακή Ζωή

Η οικογένεια, το κύτταρο της παραδοσιακής κοινωνίας, έδινε σε μικρογραφία την ταυτότητά της. Το ύφος, η συμπεριφορά, η έκφραση των μελών της οικογένειας, όπως αποτυπώθηκε από το Γ. Γιαννούκα, αποδίδει τους τρόπους ζωής του χωριού.

Η οικογένεια ήταν πολυμελής. Τα πέντε παιδιά δεν θεωρούνταν πολλά. Μια οικογένεια μπορεί να είχε μέχρι και δέκα παιδιά. Τα οικονομικά λίγα. Οι συνθήκες ζωής και εργασίας δύσκολες. Η περηφάνια όμως δεν άφηνε περιθώρια για μεμψιμοιρίες. Ο πατέρας φρόντιζε ώστε το πρόσωπο της οικογένειας στην κοινωνία να είναι αξιοπρεπές και η εικόνα της σεβαστή και σε καμιά περίπτωση αξιολύπητη. Η τιμιότητα, η ηθική των κοριτσιών, το καλό όνομα στην κοινωνία ήταν οι αρετές που φρόντιζε να έχει κάθε οικογένεια.

Τα αγόρια μόνο πήγαιναν στο σχολείο και τα περισσότερα δεν το τελείωναν. Σταματούσαν για να δουλέψουν. Συνήθως ακολουθούσαν τη δουλειά του πατέρα ή μάθαιναν κάποια τέχνη σ' έναν τεχνίτη ή μάστορα της περιοχής. Τα κορίτσια βοηθούσαν τη μάνα στις δουλειές του σπιτιού και στα χωράφια.

Η γυναίκα, φορτωμένη με όλα τα βάρη του νοικοκυριού, προσπαθούσε να τα φέρει βόλτα με πενιχρά μέσα. Δουλειά από νύχτα σε νύχτα: συγύρισμα, ζύμωμα, πλύσιμο, ράψιμο, μπάλωμα...

Έπρεπε να βρει χρόνο για τα ζώα, τον αργαλειό, τους μπαχτσέδες. Γερνούσε παράκαιρα !

Οι παππούδες έμεναν, συνήθως με το μικρότερο γιο .Ο παππούς είχε το γενικό πρόσταγμα. Αυτός έκανε κουμάντο στις δουλειές, αλλά και στα οικονομικά της οικογένειας. Το ίδιο ήταν και η πεθερά στο σπίτι. Οι νύφες δεν τολμούσαν να σηκώσουν κεφάλι. Το χειμώνα τα πράγματα ήταν πιο δύ-

σκολα .Οι νύχτες ατέλειωτες και παγωμένες. Όλη η οικογένεια ήταν συγκεντρωμένη στο μοναδικό δωμάτιο με το τζάκι. Οι γυναίκες έπλεκαν ή μπάλωναν με το φως της γκαζόλαμπας, όσο έβραζε το φαγητό στην πυροστιά. Μετά το φαγητό όλοι ζάρωναν κοντά στη μισοσβημένη φωτιά κι αποκοιμόνταν.

Βάφτιση

Πριν χρονίσει το παιδί γίνονταν η βάφτιση. Μόλις ο νουνός έδινε το όνομα στην εκκλησία, τα παιδιά έτρεχαν στο σπίτι, στους γονείς του μωρού να πουν το όνομα. Ο πατέρας στέκονταν στην πόρτα και μοίραζε στα παιδιά συχαρίκια (σκαρίκια). Αυτό που έφτανε πρώτο έπαιρνε τα πιο πολλά χρήματα.

Συνήθως το αγόρι έπαιρνε το όνομα του παππού και το κορίτσι το όνομα της γιαγιάς από την μεριά του πατέρα του.

Το Μεγάσάββατο ο νουνός έπρεπε να πάει στο κουμπαρούλι του την πασχαλινή λαμπάδα και η μάνα του παιδιού να του δώσει κουλούρα και κόκκινα αυγά (περδίκες).

Γάμος

Κορυφαίο γεγονός στη ζωή της παραδοσιακής κοινωνίας ήταν ο γάμος. Όλο το χωριό βρίσκονταν στο πόδι. Οι συγγενείς και οι φίλοι της νύφης και του γαμπρού συμμετείχαν ενεργά, αναλαμβάνοντας διάφορους ρόλους στις προετοιμασίες για το γάμο. Η νύφη άπλωνε τα προικιά κι οι γυναίκες του χωριού έρχονταν να δουν την προίκα και να της ευχηθούν «καλά στέφανα». Όλη την εβδομάδα πριν το γάμο ο κόσμος του χωριού πάει κι έρχεται.

Τη μέρα του γάμου οι συγγενείς μαζεύονταν στο σπίτι του γαμπρού τον έντυναν, τον στόλιζαν και τον τραγουδούσαν. Ύστερα οι συγγενείς του γαμπρού και τα μπρατίμια πήγαιναν στο σπίτι της νύφης να πάρουν την προίκα. Μπροστά πήγαιναν τα όργανα που έπαιζαν την πατινάδα (τραγούδι που παίζεται μόνο από τα όργανα). Από πίσω τα μπρατίμια χτυπούσαν παλαμάκια. Δυο τρία κρατούσαν μουλάρια, για να κουβαλήσουν τα προικιά. Κάθε μουλάρι είχε στο δεξιό λουρί από το χαλινάρι δεμένο ένα άσπρο μαντίλι.

Η νύφη τις τελευταίες στιγμές στο πατρικό της

Έκθεση της προίκας, Κουλούρα

Στο σπίτι της νύφης μαζεύονταν οι ξαδερφούλες και οι γειτονοπούλες να την αλλάξουν και να τη στολίσουν. Όταν τη στόλιζαν την τραγουδούσαν:

*Τρέχουν τα νερά, τρέχουν κι οι βρύσις
Τρέχουν κι έρχονται να ιδούν τη νύφη.
Τ'αρχοντόπουλα να την τραγ'δήσουν
Κι αρχόντισσες να τη στολίσουν.
Βάζουν μάλαμα, βάζουν ασήμι,
Βάζουν τρείς θηλειές μαργαριτάρι.
Αχ, νυφούλα μου καμαρουμένη,
Ποιος σι έμαθι να καμαρώνεις;
Είχα πιθιρά καμαρουμένη
Κι μι έμαθι να καμαρώνω*

Μόλις τελείωνε το ντύσιμο η νύφη φιλούσε το χέρι των συγγενών της κι εκείνοι της έδιναν χρήματα. Τότε έρχονταν κάποιος από το σόι του γαμπρού, για να πάρουν την προίκα. Η αδερφή του γαμπρού ή μία ξαδέρφη έφερνε στη νύφη τα δώρα του γαμπρού και τη στόλιζε. Τα μπρατίμια έπαιρναν την προίκα, τη φόρτωναν στα μουλάρια και με τα όργανα πάλι μπροστά γύριζαν στο γαμπρό. Απ'όπου περνούσαν, δέχονταν βροχή από ρύζι που έριχναν οι γυναίκες και τα κορίτσια από τα μπαλκόνια.

Όταν τακτοποιούνταν η προίκα, ξεκινούσαν όλοι μαζί, πήγαιναν να πάρουν το νουνό, κι ύστερα πήγαιναν όλοι μαζί στο σπίτι της νύφης. Η νύφη έβγαινε από το σπίτι κλαίγοντας που αποχωρίζεται τους δικούς της.

Τα μπρατίμια πηγαίνουν στη νύφη

Το σόι μπροστά στην εκκλησία, πριν από το γάμο

Μεταφορά της προίκας, Πυργετός

Όλοι μαζί ξεκινούσαν για την εκκλησία. Μπροστά τραβάει ο μπράτιμος με το φλάμπουρο, ένα κοντάρι στολισμένο με λουλούδια, πολύχρωμα μαντήλια, κεντημένους σταυρούς, μήλα, ρόδια κ. ά. Ακολουθούσαν τα όργανα με τα μπρατίμια, το γαμπρό και το νουνό, παραπίσω το συγγενολόι και στο τέλος η νύφη με το σόι της.

Στο δρόμο τραγουδούσαν τα τραγούδια:

*Μια Παρασκευή -μικρούλα μ' αμάν-
κι ένα Σαββάτο βράδυ,
ν' όλοι μ' έδιωχναν από το σπιτικό μου.
Φεύγω κλαίγοντας και παραπονεμένος.
Παίρνω ένα στρατί, στρατί το μονοπάτι,
Βρίσκω ένα δεντρί ψηλό σαν κυπαρίσσι.
Στέκω το ρωτώ βαριά το εξετάζω.
-Δείξε μου δεντρί χωριό να μείν' απόψε
-Να κι η ρίζα μου και δέσε τα' άλογό σου.
Να κι κλώνος μου κρέμασε τα' άρματά
σου.*

Με το τραγούδι έφταναν στην πόρτα της εκκλησίας. Ο πατέρας του γαμπρού κερνούσε τους άντρες κρασί και έμπαιναν στην εκκλησία για τα στέφανα. Όταν τελειώναν τα στέφανα πήγαίαν στην πλατεία, όπου γίνονταν χορός. Μετά το χορό γύριζαν στο σπίτι του γαμπρού. Η πεθερά υποδεχόταν τη νύφη κι ύστερα στρώνονταν το τραπέζι και αρχίζε το φαγοπότι, ο χορός και το γλέντι. Με το τραγούδι και το χορό έφτανε το πρωί.

Ένα από τα ωραιότερα ερωτικά τραγούδια του γάμου είναι αυτό που λέγεται πριν σκορπίσει ο γάμος.

*Τώρα τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια,
Τώρα οι πέρδικες
συχνολαλούν και λένε.
-Ξύπνα αφέντη μου,
ξύπνα και μην κοιμάσαι,
Ξύπν' αγκάλιασε κομί κυπαρισσένιο
Κι άσπρονε λαϊμό και φίλησε χειλάκια.*

Στα παραδοσιακά τραγούδια του γάμου προστέθηκαν, αργότερα και αυτά που έφτιαξε ο ταλαντούχος οργανοπαίκτης της περιοχής, ο Μαλλιάρης

*Ωραία είναι η νύφη μας,
ωραία τα προικιά της
Ωραία κι η παρέα της
που κάνει τη χαρά της.
Ένα τραγούδι θα σας πω
απάνω στο ρεβύθι
Χαρά στα μάτια του γαμπρού
που διάλεξαν τη νύφη.*

Θάνατος

Ακόμη και τις δύσκολες ώρες του θανάτου απθανάτισε ο φακός του Γιώργου Γιαννούκα. Ο θάνατος ήταν το πιο τραγικό γεγονός για την κοινωνία του χωριού, ειδικά αν ο άνθρωπος ήταν νέος. Την ώρα που πήγαιναν το νεκρό στην εκκλησία όλο το χωριό ακολουθούσε τη νεκρώσιμη πομπή. Την ώρα του θανάτου δεν υπήρχαν φίλοι και εχθροί. Όταν ο νεκρός ήταν νέος τότε τα μοιρολόγια που λέγονταν ράγιζαν τις καρδιές όλων. Η καμπάνα του χωριού χτυπούσε λυπητερά κι η ατμόσφαιρα ήταν βαριά και πένθιμη. Όλο το χωριό συμμετείχε και συμπαραστέκονταν στον πόνο των συγγενών. Αν ο πεθαμένος ήταν νιος ανύπαντρος ή κόρη, τότε έλεγαν και νυφιάτικα ακόμα. Αυτές που μοιρολογούσαν κάθονταν γύρω απ' το νεκρό.

*-Ν-ισείς πουλιά πιτούμινα,
πιτάτε στον αέρα,
Μην είδατε το γιόκα μου,
στο δρόμο που κοιμάται;
-Ιψές προυψές τουν είδαμι
σ' ένα χρυσό τραπέζι.
Μι τα πουλιά κουβέντιαζι
μι τα πουλάκια λέγει.
-Τάχα πουλιά να γιατρευτώ,
τάχα να γιάνει ο πόνος;
-Παιδί μου δε γιατρεύισι
κι πόνος σου δε γιαίνει
Και της μανούλας ο καημός
απ' την καρδιά δε βγαίνει.*

Ένα άλλο γνωστό μοιρολόι, από τα ωραιότερα της δημοτικής μας ποίησης, είναι το ακόλουθο:

*Νερατζιούλα μ' φουντωμένη
κι καμαρωτή,*

*Πού 'νι η άνθ'απού 'χεις πρώτα,
πού είνι κι ομορφιά σ';*

-Φύσηξε βοριάς κι αέρας κι τα γκέμισι.

-Σε περικαλώ, βοριά μου, φύσα σιγανά

Ο ταλαντούχος οργανοπαίχτης Βάιος Μαλλιάρas έγραψε, κατά παραγγελία του πατέρα της τραγούδι για την όμορφη Όλγα που πήγε στη Ραψάνη και τη σκότωσαν οι Γερμανοί.

Κοινωνική Ζωή

Παρέα ανδρών απολαμβάνει τη συντροφιά και το τσίπουρο, Αιγάνη

Η ζωή στο χωριό ήταν φτωχή και δύσκολη, χωρίς καμία πολυτέλεια, όμως ήταν ευχαριστημένοι και χαίρονταν τις απλές χαρές της ζωής. Οι άντρες ήταν ευσεβείς και θεοφοβούμενοι και καλοί δουλευτές της γης τους και οι γυναίκες συναγωνίζονταν στην προκοπή και τη

νοικοκυροσύνη. Τηρούσαν πιστά τις παραδόσεις και τα έθιμα και ήταν περήφανοι για το χωριό τους. Οι γηροντότεροι που είχαν ζήσει πολέμους, καταστροφές, πείνα και κακουχίες ήταν η φωνή της σοφίας σε κάθε χωριό. Όλοι τους σέβονταν και τους τιμούσαν.

Καφενεία

Οι δεσμοί των ανθρώπων στη μικρή κοινωνία του χωριού ήταν ισχυροί. Η συντροφικότητα καλλιεργούνταν στο χώρο της εργασίας, αλλά και τις ώρες της σχολής, όταν αντάμωναν στο καφενείο. Οι άντρες μετά τη δουλειά μαζεύονταν στο καφενείο. Οι διηγήσεις για τα περασμένα ήταν το πιο κοινό θέμα συζήτησης. Οι άντρες έχουν ανάγκη να διηγούνται τις εμπειρίες τους περισσότερο από τις γυναίκες. Οι διηγήσεις σημαντικών γεγονότων επαναλαμβάνονταν μέχρι που γίνονταν κτήμα όλου του χωριού, μύθος και θρύλος και περνούσαν από γενιά σε γενιά. Άλλα θέματα συζήτησης ήταν για τα σπαρτά και τα ζώα. Οι πληροφορίες που αντάλλασσαν ήταν σημαντικές για τη γνώση της αγροτικής ζωής.

Στο καφενείο του Πυργετού, «Βακούφκο»

Στο καφενείο του Πυργετού, «Βακούφκο»

Το καφενείο ήταν το σχολείο όπου ο καθένας μάθαινε ακούγοντας τις εμπειρίες των άλλων. Εκεί κλείνονταν συμφωνίες, εκεί ανακοινώνονταν οι ειδήσεις, εκεί γιορτάζονταν τα ευχάριστα νέα. Η ονομαστική γιορτή, το δόσιμο λόγου για το γάμο του γιου ή της κόρης, το τέλος του σπιτιού ήταν αφορμές για κεράσματα. Οι χαρές και οι λύπες μοιράζονταν με τους συγχωριανούς. Δεν έλειπαν βέβαια και οι καυγάδες και οι διαφορές. Η κοινή ζωή όμως βοηθούσε να ξεπερνιούνται τα προβλήματα.

Μα δεν ήταν μόνο χώρος συζήτησης το καφενείο. Με την κουβέντα, το ποτό και τους μεζέδες έρχονταν και το τραγούδι, κάποτε και ο χορός. Όταν το κέφι μεγάλωνε, έστελναν και φώναζαν τον οργανοπαίκτη και τότε το γλέντι άναβε για τα καλά. Ο χορός στο καφενείο διέφερε από το χορό στην πλατεία και στο πανηγύρι. Επειδή ο χώρος ήταν μικρός για αυτό χόρευαν «στον τόπο», τα βήματα ήταν μικρά και ζυγισμένα με πολλές στροφές και αυτοσχέδιες φιγούρες.

Πολλές φορές τα εργαστήρια έπαιζαν το ρόλο του καφενείου. Το τσαγκάρικο, το βαρελάδικο, το σαμαράδικο το βράδυ, μετά τη δουλειά μετατρέπονταν αυτοσχέδια σε καφενεία. Μαζεύονταν οι φίλοι φέρνοντας ελιές, τουρσί, τυρί, τσίπουρο, κρασί κι άρχιζε η κουβέντα μέχρι αργά.

Ο Γιώργος Γιαννούκας σε καφενείο στη Ραφήνη παρέα με φίλους

Άντρες στον Πυργετό απολαμβάνουν τοπικό τσίπουρο

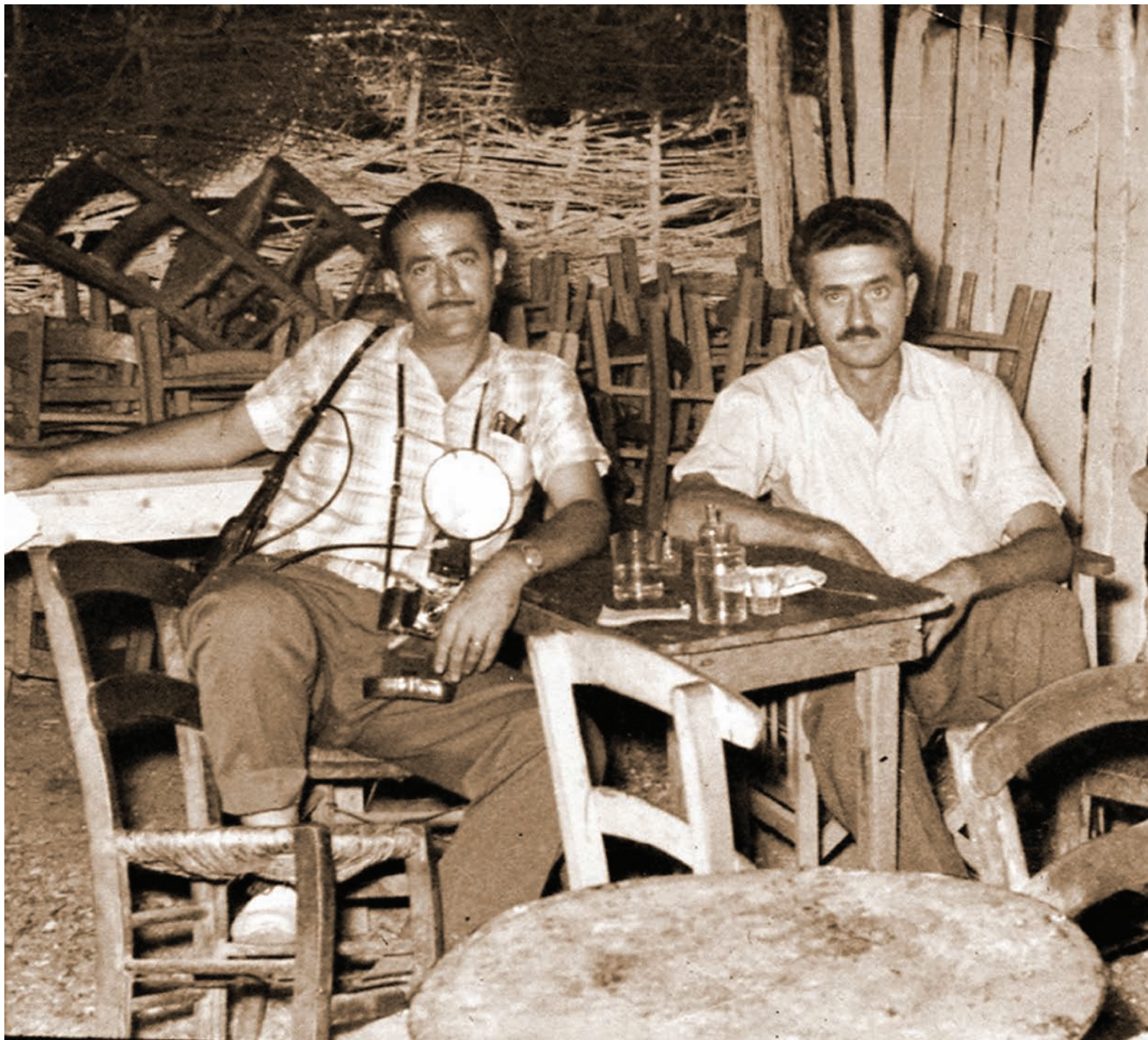
Στο καφενείο του Πυργετού, «Βακούφκο»

Εξοχικό καφενείο, Αγ. Γεώργιος 1931 (φώτο Γιάννη Γιαννούκα)

Ο φωτογράφος Γιαννούκας

Στιγμές χαλάρωσης με «χαρτί και τσιπούρο»

Γιορτές και πανηγύρια

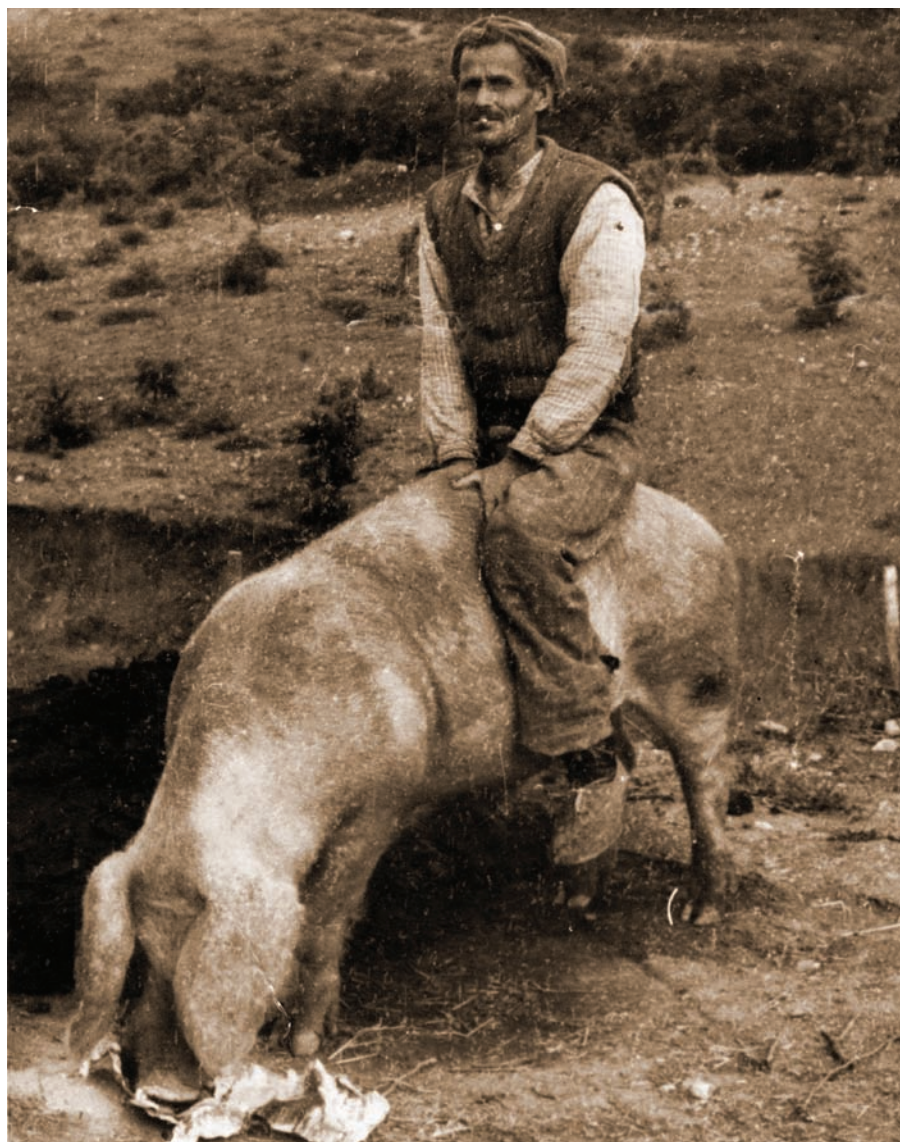
Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά

Τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά τα παιδιά τραγουδούσαν τα κάλαντα. Την παραμονή των Χριστουγέννων μετά τα μεσάνυχτα γέμιζαν οι δρόμοι των χωριών με παιδικές φωνές που τραγουδούσαν, κρατώντας στα χέρια τις κόλιντις, μακριά ξύλα με διχάλα για να συγκρατούν τις κουλούρες που τους έδιναν οι νοικοκυρές:

*Κόλιντα, κόλιντα
Θεια δομ' μια κλούρα.
Κι άμα δε μι δώισ'
Θα σι κόψου μι 'ν τζικούρα.
Άιντι θεια κρύουσα
μες του φούρνου τρύπουσα.*

Την πρωτοχρονιά, μετά την εκκλησία, τα παιδιά τραγουδούσαν κάλαντα γεμάτα φύση και ερωτισμό, φερόντας προσωπίδες και κρατώντας στα χέρια κουδούνια:

*Άγιους Βασίλης έρχιτι, Γινάρης ξημιρώνει,
-Βασίλη μ',πούθεν έρχισι και απούθι κατιβαίνις;
Σαν έρχισι απ' του δάσκαλου,
πες μας την αλφαβήτα.
Στην πατιρίτσα ακούμπησι να πει την αλφαβήτα.
Κι η αλφαβήτα ήταν χλουρή κιαπόλυκι κλουνάρια,
Κλουνάρια, χρυσουκλώναρα, χρυσά μαλαματένια.
Κι κάτω στη ριζούλα του τρέχει μια κρύα βρύση.
Κατέβηκι ένας πέρικας να πιει κρύο νεράκι.
Παίρνει νερά στους κλώνους του
κι χιόνι στα φτιρά του
Δρουσίζει τον αφέντη του,
δρουσίζει την κυρά του.
-Κυρά μου δε στουλιζισι, δε βάζεις τα καλά σου;
Βάζει τον ήλιου πρόσωπου κι του φιγγάρι αστήθι
κι τον καθάριου αυγερινό τουν βάζει δαχτυλίδι.
-Να ζήστι παλικάρια μου να πούμι κι του χρόνου.*

Κάθε οικογένεια μεγάλωνε όλο το χρόνο ένα γουρούνι που σφάζονταν παραμονές Χριστουγέννων. Μετά το σφάξιμο του γουρουνιού ακολουθούσαν οι «γρουνοχαρές», δηλαδή φαγοπότι και γλέντι.

Το μεσημέρι κάθονταν όλη η οικογένεια στο τραπέζι, έβαζαν στη μέση το ταψί με την πίτα και ο πατέρας την έκοβε σε κομμάτια, ανάλογα με τα μέλη της οικογένειας. Ύστερα γύριζε τρεις φορές το ταψί και, μόλις σταματούσε, έπαιρνε ο καθέ-

νας το κομμάτι που ήταν μπροστά του. Όποιος έβρισκε τον παρά ήταν ο τυχερός της χρονιάς. Όποιος έβρισκε κλήμα, έλεγαν πως αγαπάει τ' αμπέλια, όποιος έβρισκε πουρνάρι πως αγαπάει τα σφαχτά. Ο καθένας αγαπούσε ό,τι έβρισκε.

Απόκριες

Οι Απόκριές ήταν η πιο χαρούμενη γιορτή, που έκανε την κοινωνία του χωριού ν'απελευθερωθεί, να βγει απ' τη ρουτίνα και τη μονοτονία να διασκεδάσει μ' ένα τρόπο πρωτόγονο που θύμιζε διονυσιακές τελετές.

Της Τυρούς μετά την εκκλησία τα παιδιά, οι άντρες και κάμποσες γυναίκες ντύνονταν μασκαράδες και γύριζαν στους δρόμους ή έκαναν επισκέψεις. Μόλις σουρούπωνε, άναβαν φωτιές στις γειτονιές. Τα τρανά παιδιά πηδούσαν πάνω από τις φωτιές και γύρω γύρω οι γυναίκες χόρευαν στα τρία. Στην πλατεία μαζεύονταν οι άντρες του χωριού κι άναβαν μεγάλη φωτιά. Χόρευαν γύρω από τη φωτιά και έλεγαν τραγούδια άσεμνα και πειρακτικά. Στην αρχή αναφέρονταν γενικά στη γιορτή της Αποκριάς και κατόπιν σε όλα τα πρόσωπα του χωριού, που έδιναν λαβή για σάτιρα: πρόεδρο, δάσκαλο, δασκάλα, αφελείς κ. ά.

Μετά το κλασικό μοτίβο:

*Τις Τρανές- μπρε, μπρε,
μπρε- τις τρανές τις Αποκριές*

ακολουθούσε η σάτιρα και η βωμολοχία

*Τρεις καλές νοικοκυρές
στου προυσήλιου κάθουνταν.
Στου προυσήλιου κάθουνταν
τα μουνιά τους ήλιαζαν...*

Την Καθαρή Δευτέρα το πρωί μαζεύονταν οι άντρες στην πλατεία, χωρίζονταν σε ομάδες και γύριζαν στα σπίτια να μαζέψουν φασόλια, λάδι και κρασί. Ύστερα έστηναν τα καζάνια έβραζαν τη φασολάδα και τη μοίραζαν σ' όλους. Έτρωγαν όλοι μαζί στην πλατεία λέγοντας αισχρά και κάνοντας καλαμπούρια. Μόλις τέλειωνε το φαγητό, σηκώνονταν και χόρευαν το Μάνταλο.

Το απόγευμα τα με-γάλα τα παιδιά έφταχναν το γαιτανάκι. Τα μισά ντύνονταν τσολιάδες και τα μισά κορίτσια. Μετά το ξεφάντωμα της Αποκριάς άρχιζε η Σαρακοστή και η νηστεία για το Πάσχα. Η παραδοσιακή κοινωνία κατάφερνε να παντρέψει τα φαινομενικά ασυμβίβαστα! Κι η ζωή κυλούσε με απίθανες εναλλαγές .

Άγιοι Θεόδωροι

Η γιορτή των Αγίων Θεοδώρων γιορτάζονταν ιδιαίτερα στη Ραψάνη στο ομώνυμο ξωκκλήσι. Μαζεύονταν όλοι εκεί και μετά τον εκκλησιασμό, όταν ο καιρός το επέτρεπε, έψηναν και διασκέδαζαν. Ο Άγιος Θεόδωρος θεωρούνταν ο άγιος που έφερνε τύχη στα ανύπαντρα κορίτσια. Αυτά έβαζαν το βράδυ κάτω από το μαξιλάρι τους σιτάρι απ' την εκκλησιά, απ' τους χαιρετισμούς, και περίμεναν να ονειρευτούν τον άντρα που θα παντρευτούν, λέγοντας:

*Άγιε Θόδουρι καλέ,
καλέ κι τυχιρέ
Μες τα δάση όπου πας
κι τις τύχες συναντάς,
Αν ιδείς κι τη δική μου,
στείλ' την να 'ρθει κατ' ιδώ.*

Το Πάσχα

Παραμονές του Πάσχα όλο το χωριό ήταν στο πόδι. Οι γυναίκες άσπριζαν τα σπίτια και τα ντουβάρια μέχρι τη Μεγάλη Τετάρτη. Τη Μεγάλη Πέμπτη έβαφαν τ' αυγά κι έφτιαχναν τις κουλούρες. Το βράδυ στόλιζαν τον επιτάφιο τραγουδώντας πένθιμα τραγούδια:

*Σήμερα μαύρος ουρανός,
σήμερα μαύρη μέρα,
Σήμερα όλοι θλίβονται
και τα βουνά λυπούνται*

Το Μεγασάββατο σφάζονταν τ' αρνιά και γίνονταν οι ετοιμασίες για την Πασχαλιά. Την ημέρα της Πασχαλιάς μαζεύονταν κατά οικογένειες και έψηναν αρνιά.

Άνοιξη και Ανάσταση πήγαιναν μαζί. Ανασταίνονταν η φύση, ανασταίνονταν και ο Χριστός και όλα τα πρόσωπα έλαμπαν. Το Πάσχα ήταν η πιο χαρούμενη γιορτή του χρόνου.

Πρωτομαγιά

Την Πρωτομαγιά, με την ανατολή του ήλιου, όλα τα κορίτσια πήγαιναν να πιάνουν το Μάη. Μάζευαν λουλούδια, έφτιαχναν στεφάνια και τα έβαζαν στο κεφάλι. Στεφάνια επίσης έβαζαν και στις πόρτες των σπιτιών κι έτσι υποδέχονταν το Μάη.

Αη-Λιάς Κρανιάς: όλοι μαζί, μια συντροφιά

Γιορτές του καλοκαιριου Πανηγύρια

Το κάθε χωριό είχε μια κεντρική εκκλησία, που γιόρταζε μια φορά το χρόνο, στη γιορτή του αγίου που ήταν αφιερωμένη η εκκλησία. Υπήρχαν βέβαια κι άλλες εκκλησίες και ξωκκλήσια στο

χωριό το πανηγύρι όμως συνδυάζονταν με τη γιορτή του προστάτη αγίου του χωριού. Η Ραψάνη πανηγύριζε το Δεκαπενταύγουστο, της Παναγίας, ο Πυργετός στις 23 Αυγούστου, η Αιγάνη στις 8 Σεπτεμβρίου, η Κρασιά στις 6 Σεπτεμβρίου, των Παμμεγίστων Ταξιαρχών, και αργότερα του Αη Λιά στις 20 Ιουλίου.

Τα πανηγύρια λειτουργούσαν σε πολλά επίπεδα της παραδοσιακής κοινωνίας: θρησκευτικό, οικογενειακό, επαγγελματικό, κοινωνικό ακόμα και πολιτικό. Ο θρησκευτικός γιορτασμός συνδυάζονταν με τη συγκέντρωση όλων των κατοίκων του χωριού αλλά και των γειτονικών χωριών.

Οι επισκέπτες από τα γειτονικά χωριά κοιμούνταν σε συγγενικά σπίτια. Γέμιζαν οι στράτες και τα καλντερίμια από άντρες, γυναίκες και γαμπρούς που έρχονταν για το νυφοδιάλεγμα.

Ο χορός γίνονταν στο πλάτωμα έξω από την εκκλησία, στην πλατεία ή στο χοροστάσι. Το τυπικό πανηγύρι κρατούσε τρεις μέρες. Ο χορός άρχιζε το πρωί, μετά τη λειτουργία, αλλά ο κυρίως χορός γίνονταν το βράδυ στην πλατεία. Κάθε χορός ήταν και νυφοπάζαρο, όχι μόνο ο χορός στο πανηγύρι, αλλά και οι οικογενειακοί χοροί στους γάμους. Ο χορός ήταν η ευκαιρία να εμφανιστεί ένα κορί-

τσι. Όταν μια κοπέλα έμπαινε στο χορό, σήμαινε ότι η οικογένειά της τη θεωρούσε ώριμη για γάμο και δέχονταν προξενιά.

Όταν οι γιορτές γίνονταν έξω απ' το χωριό, στα ξωκλήσια, τότε όλες οι οικογένειες φόρτωναν στα ζώα τα στρωσίδια και τα φαγητά και περνούσαν εκεί όλη τη μέρα. Άναβαν φωτιά, μαγείρευαν, ενώ οι οργανοπαίχτες έπαιζαν

πάνω από εξέδρα που έφτιαχναν οι καφετζήδες του χωριού. Μετά τη λειτουργία έτρωγαν κι άρχιζε ο χορός.

Η κάθε οικογένεια χόρευε χωριστά. Αυτός που ήθελε να χορέψει κερνούσε τα όργανα και παράγγελλε το τραγούδι που επιθυμούσε. Φίλοι και συγγενείς έριχναν κι αυτοί στα όργανα για να τιμήσουν το χορευτή. Οι νέοι έβρισκαν την ευκαιρία να ξεδώσουν στα πανηγύρια.

Μέχρι να ικανοποιηθούν όλοι ξημέρωνε. Συχνά οι χοροί τελείωναν με καυγάδες, γιατί κάποιος παρεξηγήθηκε που δεν κρατήθηκε η σειρά στις παραγγελίες ή κάποιος μεθυσμένος έθιξε κάποιον άλλον. Ο χορός ενώνει τους ανθρώπους, αλλά κάποτε έβγαζε και αντιθέσεις και έχθρες που συσσωρεύονταν όλο το χρόνο. Όμως η κοινή ζωή τους ένωνε πάλι και οι αντιθέσεις σε λίγο καιρό ξεπερνούσαν.

Γνωστοί οργανοπαίχτες που συνδέθηκαν με τις γιορτές και τα πανηγύρια του Κάτω Ολύμπου ήταν οι ντόπιοι Μαλλιάρas και Μαστρογιάννης και άλλοι από μακριά όπως ο Παπαγεωργίου και η δημοφιλής τραγουδίστρια Νίτσα Τσίτρα.

Κτηνοτροφική ζωή (Πυργετός, «Λάγκα» 1944)

Αγροτικές Ασχολίες

Κτηνοτροφία - Γεωργία

Οι κάτοικοι του χωριού ως κύρια απασχόληση είχαν τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Ένα μέρος από τα γαλακτοκομικά και γεωργικά προϊόντα που παρήγαγαν προορίζονταν για δική τους κατανάλωση. Τα υπόλοιπα τα πουλούσαν προκειμένου να κερδίσουν κάποια χρήματα για την κάλυψη άλλων αναγκών τους.

Η γεωργία και η κτηνοτροφία γίνονταν με τα μέσα της εποχής τα σχεδόν πρωτόγονα και η απόδοσή τους ήταν χαμηλή. Δούλευαν, κουράζονταν και το κέρδος μικρό. Παράλληλα με τις κύριες δουλειές όλοι σχεδόν καλλιεργούσαν μπαχτσεδάκια για να ενισχύσουν το νοικοκυριό και την οικονομία της οικογένειας με την παραγωγή τους.

Το φθινόπωρο με τις πρώτες βροχές μαλάκωνε η γη και οργώνονταν για το σπαρμό. Το όργωμα γίνονταν με το αλέτρι, που το έσερναν άλογα, μουλάρια ή βόδια. Ξεκινούσαν νύχτα για τα χωράφια κι έμεναν μέχρι αργά το βράδυ. Η δουλειά δύσκολη και το κέρδος μικρό. Οι συνηθισμένες καλλιέργειες στην περιοχή ήταν σιτάρι, καλαμπόκι, πατάτες και αμπέλια.

Παραδοσιακή κτηνοτροφική καλύβα στη Ραψάνη

Οι προχειμωνιάτικες βροχές του Οκτώβρη γέμιζαν τους δρόμους με «ένα γόνα» λάσπη. Από τις αστρέχες έτρεχαν ασταμάτητα νερά και σχημάτιζαν ποταμάκια. Η υγρασία τρύπωνε παντού από τα ανοίγματα και τις χαραμάδες. Τα κοπάδια ξαναγυρνούσαν στα μαντριά να ξεχειμωνιάσουν. Οι προετοιμασίες για το χειμώνα συμπληρώνονταν. Τα ξύλα για τη φωτιά στοιβιάζονταν στα κατώγια. Κούτσουρα, σκίζες, πουρνάρια, οξιές, άρια και κάθε ξύλο που θα μπορούσε να καεί και να ζεστάνει.

Όταν έφθανε ο χειμώνας μέρες και νύχτες μπορεί να χιόνιζε ασταμάτητα. Όταν φυσούσε αέρας και το πάγωνε, η κυκλοφορία ήταν δύσκολη. Με τέτοιον καιρό το χωριό βρισκονταν σε τέλεια απομόνωση. Οι δουλειές ατονούσαν. Όσοι ασχολούνταν με τη γεωργία κάθονταν κλεισμένοι στα σπίτια, περιμένοντας να ξανοίξει ο καιρός. Οι γιορτές του δωδεκαήμερου έβγαζαν κάπως τη ζωή απ' τον κανονικό της ρυθμό. Επισκέψεις, γλέντια, φαί, κρασί και καθισιό για αρκετές ημέρες. Ο χειμώνας (Γενάρης -

Φλεβάρης) ήταν συνήθως βαρύς με κρύα και παγωνιές. Ο ήλιος για καιρό δεν φαίνονταν.

Το Μάρτη ο καιρός ζεσταίνει, τα χιόνια έλιωναν. Οι άνθρωποι πετούσαν τα χειμωνιάτικα και χαίρονταν τις λιακάδες γεμάτοι αισιοδοξία. Την απραξία του χειμώνα διαδέχονταν η κίνηση και η δραστηριότητα. Κλάδεμα, σκάψιμο, όργωμα. Η γη ξυπνούσε και ετοιμάζονταν να καρπίσει. Τα σπαρτά μεγάλωναν και ωρίμαζαν .

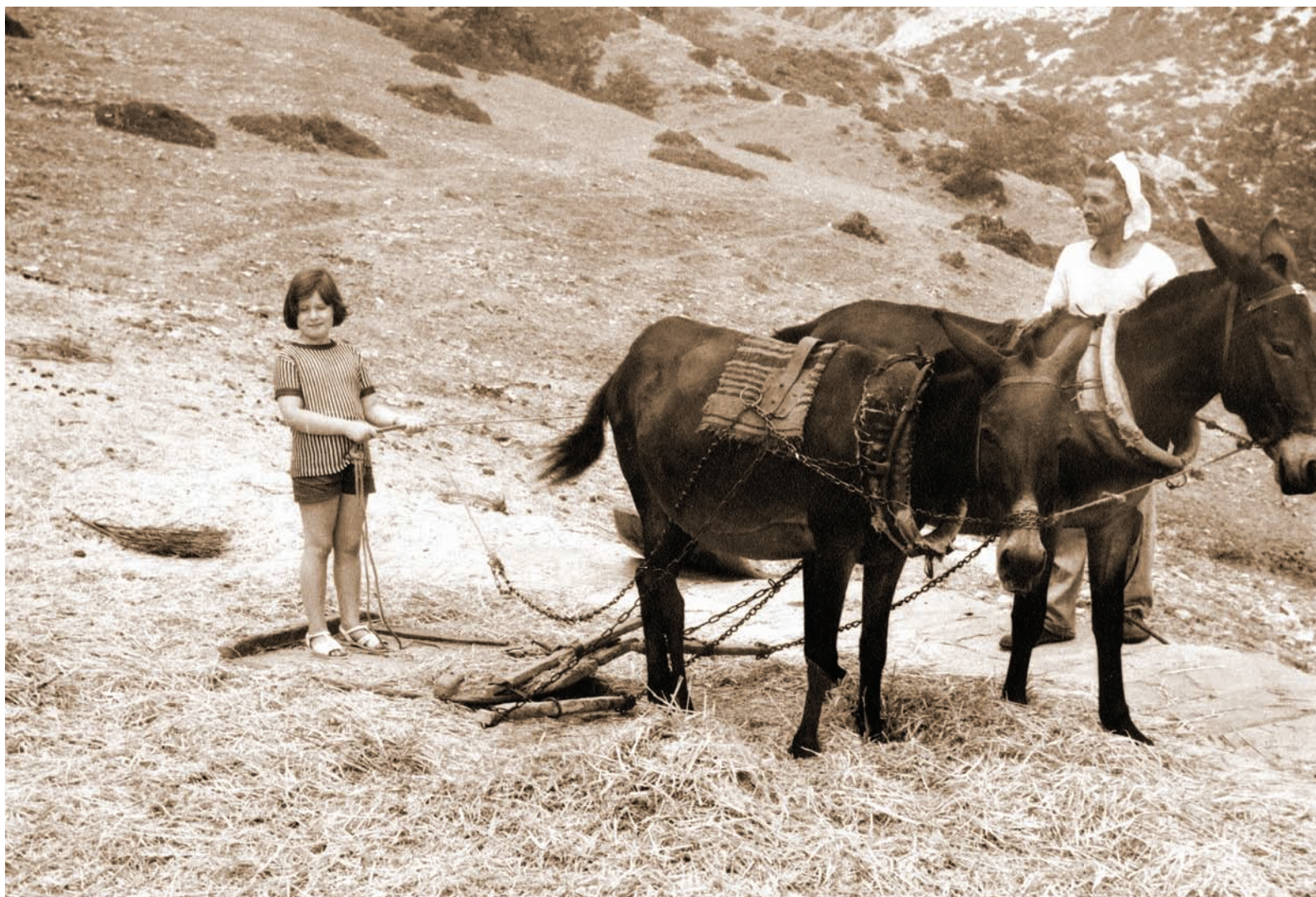

Το καλοκαίρι, την εποχή του θέρου, όλη η οικογένεια βρίσκονταν σε συναγερμό. Η ζωή τους άλλαζε ρυθμό. Η ένταση της δουλειάς δεν άφηνε καιρό ν' ασχοληθούν με τίποτα άλλο. Θέριζαν μέρες ολόκληρες. Δουλειά σκληρή και εξοντωτική. Κι ο ήλιος από πάνω δεν έλεγε να βασιλέψει. Ο ιδρώτας έσταζε και πότιζε τη γη. Οι καλάμιές με τα στάχυα έπεφταν κάτω απ' τα κοφτερά δρεπάνια και γίνονταν σωροί δίπλα σε κάθε θεριστή, δένονταν σε δεμάτια με στάχυα και στοιβιάζονταν σε θημωνιές.

Οι μέρες κυλούσαν κουραστικές μέχρι να τελειώσουν όλα τα χωράφια με την αγωνία μην τους προλάβει χαλάζι, λίβας ή αρρώστια. Το αλώνισμα που ακολουθούσε είχε κι αυτό δυσκολίες και κόπο. Έπαιρναν τα δεμάτια από τις θημωνιές, τα σκόρπιζαν με τα δικράνια στο αλώνι, μετά έμπαιναν και γύριζαν γύρω γύρω τα ζώα (άλογα ή βόδια) σέρνοντας τις δικάνες με τις κοφτερές πέτρες, ενώ τα παιδιά ξετρελαίνονταν ανεβασμένα πάνω τους. Έτσι ξεχώριζε το στάρι από τα στάχυα. Οι καλάμιές γίνονταν άχυρο που το μάζευαν σε μεγάλο σωρό και το λίνιζαν σπκώνοντάς το ψηλά με το φτυάρι και το λιχνιστήρι. Όταν ξεχώριζε καθαρό το σιτάρι, έμπαινε σε σακιά και φορτώνονταν για το σπίτι. Η σοδειά τις πιο πολλές φορές δεν έφθανε να καλύψει τα έξοδα και τις ανάγκες της οικογένειας.

Αλώνισμα στη Ραψάνη, η χαρά των παιδιών

Τρύγος

Το Σεπτέμβρη άρχιζαν οι προετοιμασίες για το μάζεμα των σταφυλιών και τον τρύγο. Τα πρώτα σταφύλια οι νοικοκυρές τα πήγαιναν στην εκκλησία μέσα σε όμορφες πιατέλες, στις 14 Σεπτεμβρίου του Σταυρού, για να ευλογηθούν.

Ο τρύγος, μαζί με το πάτημα των σταφυλιών ήταν ένα πανηγύρι. Οι κάτοικοι του Κάτω Ολύμπου περίμεναν με λαχτάρα αυτή τη γιορτή, για να μαζέψουν τον καρπό, ν' ανεβούν στα πατητήρια, να τρέξει η ευλογία στον κάδο. Οι άνδρες ετοίμαζαν ένα μήνα πριν τα βαένια. Τα έπλεναν με ασβεστόνερο και καρυδόφυλλα για να 'ναι καθαρά. Τέλη Σεπτεμβρίου άρχιζε ο τρύγος. Ο καθορισμός του χρόνου του τρυγητού είχε μεγάλη σημασία για την ποιότητα του κρασιού. Τα σταφύλια που ήταν έτοιμα για μάζεμα, έπρεπε να είναι ώριμα. Στον τρύγο συμμετείχαν όλοι, άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Τα τρυγημένα σταφύλια συγκεντρώνονταν σε ειδικά κοφίνια και μεταφέρονταν με τα ζώα στο χωριό για πάτημα. Ακολουθούσε η παραγωγή κρασιού και τσίπουρου, που ήταν πραγματικό γλέντι. Όλο τον Οκτώβρη οι κάτοικοι των χωριών του Κάτω Ολύμπου ήταν ανάστατοι. Γέμιζαν οι δρόμοι με φωνές και γέλια. Ο θεός Διόνυσος χαίρονταν κι απολάμβανε το χαμόγελο και το κέφι που συνόδευε τον ανθρώπινο μόχθο.

Στον τρύγο συμμετέχουν όλοι, μικροί και μεγάλοι

Η ΔΡΥΑΣ από την ίδρυσή της (2001), αγωνίζεται για την προστασία και ανάπτυξη της περιοχής που εκτείνεται από την κοιλάδα των Τεμπών ως τις παρυφές του βουνού των Θεών, του Ολύμπου, τις ανατολικές πλαγιές του καταπράσινου Κισσάβου και τις εκβολές του αργυροδίφνου Πηνειού ποταμού προς το Αιγαίο Πέλαγος.

Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε το Κέντρο Ενημέρωσης για τον πολιτισμό και το περιβάλλον των 4 περιοχών "Φύση 2000" στον παλιό Σιδηροδρομικό Σταθμό Τεμπών, που θα συμβάλει στην ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Ανοίξαμε γραμμή συνεργασίας με όλους τους τοπικούς φορείς, τους όμορους Δήμους, τους Συλλόγους της περιοχής, τους ευαισθητοποιημένους πολίτες, τα δίκτυα και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις

Οργανώσαμε συγκεντρώσεις και ημερίδες για την καταστροφή του περιβάλλοντος, το πρόβλημα των υδάτινων πόρων, την πολιτιστική κληρονομιά και τη διαχείρισή της από τις τοπικές κοινωνίες

Συνεργαστήκαμε με το "Σύλλογο Φίλων του Πηνειού" και τους δημάρχους της περιοχής για την διάσωση του πετρογέφυρου της εξοδου των Τεμπών και με το πολιτιστικό κέντρο Σιδηροδρομικών Λά-

ρισας που πραγματοποιεί διαδρομές με δρεζίνες στη μαγευτική κοιλάδα των Τεμπών

Συγκεντρώσαμε ιστορικό και φωτογραφικό υλικό από τις περιοχές "Φύση 2000"

Πραγματοποιούμε εκδηλώσεις για:

- την παγκόσμια ημέρα υγρατόπων
- την παγκόσμια ημέρα νερού
- το καλωσόρισμα της Ανοιξης
- την παγκόσμια ημέρα περιβάλλοντος
- την πανσέληνο του Αυγούστου
- την εβδομάδα ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς

Οργανώνουμε περιηγήσεις και επισκέψεις σε μνημεία της περιοχής και σε τόπους με ιδιαίτερη φυσική και πολιτιστική αξία

Υλοποιούμε ευρωπαϊκά προγράμματα για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προβολή των περιοχών "Φύση 2000" και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση

Στο κέντρο πολιτισμού και περιβάλλοντος Σ.Σ. Τεμπών πραγματοποιούμε δραστηριότητες σχετικές με τη Φύση, τη Μυθολογία, την Ιστορία και τον Πολιτισμό.

Υλοποιούμε εκπαιδευτικά προγράμματα με μαθητές και τους ξεναγούμε στα μνημεία της περιοχής και σε σημεία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Σ.Σ. Τεμπών

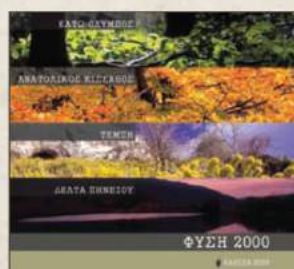
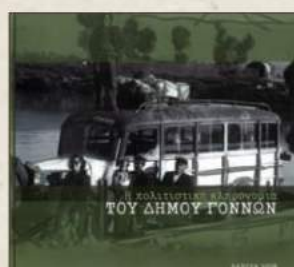
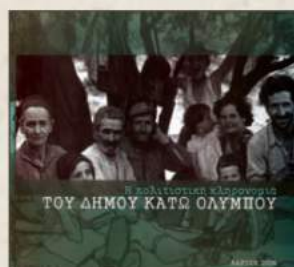
Δέλτα Πηνειού

Πετρογέφυρο Πηνειού

Εκδόσεις του σωματείου «ΔΡΥΑΣ»

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΚΑΤΩ ΟΛΥΜΠΟΥ - ΑΝ. ΚΙΣΑΒΟΥ - ΠΗΝΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΕΜΠΩΝ
Σ.Σ. ΤΕΜΠΩΝ, e-mail: info@dryas.eu, τηλ-fax: 2410 538120, www.dryas.eu

ISBN: 978-960-98665-3-8